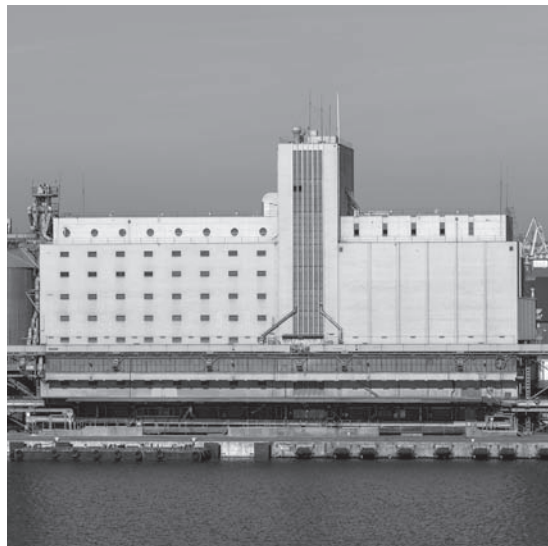

■ MODERNISM IN EUROPE ■

MODERNISM IN GDYNIA

MODERNIZM W GDYNI

■ MODERNIZM W EUROPIE ■

MODERNIZM W EUROPIE - MODERNIZM W GDYNI ■ 8
MODERNISM IN EUROPE - MODERNISM IN GDYNIA ■ 8

ARCHITEKTURA PRZEMYSŁOWA, PORTOWA I MIEJSKA XX WIEKU

**INDUSTRIAL, PORT AND URBAN ARCHITECTURE
OF THE 20th CENTURY**

redakcja / edited by
Maria Jolanta Sołtysik
Marek Stępa

Urząd Miasta Gdyni / Gdynia City Hall
Wydział Architektury Politechniki Gdańskiej
Faculty of Architecture, Gdańsk University of Technology
Gdynia ■ Gdańsk
2022

MODERNIZM W EUROPIE - MODERNIZM W GDYNI ■ NR 8
Architektura przemysłowa, portowa i miejska XX wieku
MODERNISM IN EUROPE – MODERNISM IN GDYNIA • NO. 8
Industrial, port and urban architecture of the 20th century

Redakcja naukowa artykułów / Scientific Editor:

prof. dr hab. inż. arch. Maria Jolanta Sołtysik

Recenzja naukowa / Scientific review:

prof. Edward Denison

prof. dr hab. Janusz Dobesz

dr hab. inż. arch. Robert Hirsch, prof. PG

prof. dr hab. Jakub Lewicki

prof. dr hab. inż. arch. Piotr Marciniak

Prof. dr hab. inż. arch. Jadwiga Roguska

prof. dr hab. inż. arch. Małgorzata Rozbicka

prof. dr hab. inż. arch. Jakub Szczepański

dr hab. inż. arch. Katarzyna Zielonko-Jung, prof. PG

Zespół redakcyjny / Editing Committee:

dr inż. arch. Marek Stępa - Przewodniczący / Chairman

prof. dr hab. inż. arch. Maria Jolanta Sołtysik

mgr inż. arch. Alina Limańska-Michalska

Tłumaczenie / Translated by:

Teresa Ossowska

Anna Głowacka-Hirt

Zdjęcie na okładce / Cover photo:

Elewator Zbożowy / Grain Elevator, Gdynia (Bartłomiej Ponikiewski, 2022)

© Urząd Miasta Gdyni i autorzy artykułów / Gdynia City Hall and the authors of articles

Wszystkie prawa zastrzeżone / All rights reserved

Ilustracje do książki zostały dostarczone przez autorów poszczególnych artykułów i zamieszczone są na ich odpowiedzialność / All illustrative material has been supplied by the authors of particular articles at their exclusive responsibility

Wydawcy / Published by:

URZĄD
MIASTA
GDYNI

**POLITECHNIKA
GDAŃSKA**
WYDZIAŁ ARCHITEKTURY

Urząd Miasta Gdyni / Gdynia City Hall

al. Marszałka Piłsudskiego 52/54

81-382 Gdynia,

tel. (+48) 58 626 26 26

www.gdynia.pl

Wydział Architektury Politechniki Gdańskiej

Faculty of the Architecture

Gdańsk University of Technology

ul. G. Narutowicza 11/12

80-233 Gdańsk

www.pg.edu.pl

Przygotowanie publikacji / Prepared by:

Wydział Ochrony Dziedzictwa / Department of Heritage Protection

e-mail: dziedzictwo@gdynia.pl • www.gdynia.pl/modernizm

Gdynia • Gdańsk 2022

ISSN 2657-3873

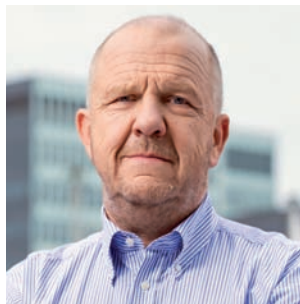
ISBN 978-83-961896-8-4 UM Gdyni

ISBN 978-83-64333-49-1 WA PG

Opracowanie graficzne publikacji

Layout and graphic design by:

Elżbieta Domarus

Od redaktorów

Szanowni Państwo

Ósmy tom naszego wydawnictwa pokonferencyjnego z trzynastoletnią tradycją trafia do Państwa rąk. W nim znajdziecie artykuły przedstawione wcześniej w formie referatów podczas ósmej edycji Międzynarodowej Konferencji Naukowej „Modernizm w Europie, modernizm w Gdyni”, która odbyła się w dniach 23 – 25 września 2021 roku. Miejszem ich prezentacji była – jak zwykle na naszych Konferencjach – największa sala audytorijna Pomorskiego Parku Naukowo-Technologicznego w Gdyni-Redłowie. Jak zwykle też prelegentami wówczas byli wybitni i uhonorowani tytułami naukowymi znawcy historii architektury, pochodzący z całej Polski i Europy, w tym tacy, którzy w sposób szczególny w swej pracy skupiają się na architekturze modernistycznej. Pośród nich spotkać można też było wielu pełnych zapału młodych badaczy u progu kariery akademickiej. W tym miejscu znów należałoby użyć sformułowania „jak zwykle” dla zrelacjonowania składu audytorium, które zgromadziło wciąż rosnące grono miłośników modernizmu z całego kraju, choć najliczniej stawili się miejscowi miłośnicy Gdyni i gdyńskiej architektury.

Wiodącym tematem ósmej Konferencji, podobnie zresztą jak i przedstawianego właśnie ósmego tomu z cyklu „Modernizm w Europie – modernizm w Gdyni” jest architektura przemysłowa i portowa. Dotąd temat ten pojawiał się w naszych publikacjach dość marginalnie, a jest to przecież zagadnienie, które wpłynęło zasadniczo na oblicze architektury XX wieku. Nadrabiamy teraz to zaniechanie. Zatem znajdziecie Państwo w niniejszym tomie zarówno artykuł ogólny, poświęcony zagadnieniom ochrony dziedzictwa przemysłu i techniki na świecie, jak również artykuły związane z problematyką zachowania i ochrony wybranych historycznych zakładów produkcyjnych różnych branż oraz o towarzyszących im osiedlach mieszkaniowych. Szeroką panoramą zaprezentowana została architektura obiektów kolejowych, komunalnych, wystawowych, garażowych oraz magazynowych z różnych miejsc Europy – i okazuje się, że nie tylko nie jest ona monotonna, ale potrafi być fascynująca. Dwa ważne artykuły poświęcono dziejom i architekturze portu w Gdyni, a kilka innych obiektom jej infrastruktury komunalnej oraz portowej. Z pewnością będą one stanowić szczególną gratkę dla gdyńskich czytelników tego tomu. Ciekawy jest także tekst poświęcony niebanalnej próbie uprzemysłowienia budowy domów, podjętej jeszcze przed rozpowszechnieniem się wielkiej płyty. Prezentujemy poza tym kilka artykułów sytuujących się nieco obok głównego wątku tegorocznej edycji. Zostały one do niej włączone ze względu na bardzo interesujące przedstawienie obranych przez autorów tematów. W tej grupie na szczególną uwagę zasługuje artykuł profesora Ivo Hammera zawierający rozważania na temat roli i pozycji zawodu konserwatora-renowatora oraz artykuł profesora Massimo Preite dotyczący nowych włoskich miast przemysłowych z lat 30. XX wieku.

Bardzo ważną nowością tomu ósmego naszego cyklu jest fakt, iż po raz pierwszy każdy z publikowanych artykułów był anonimowo recenzowany przez jednego z naszych ekspertów, których listę znajdziecie na stronie 4.

Pozwalamy sobie również zwrócić uwagę Państwa, że na początku książki umieszczono trzy artykuły przedstawiające ogólne zagadnienia dotyczące gdyńskiej architektury modernistycznej – tak portu, jak i miasta. Teksty te, autorstwa Marii Jolanty Sołtysik, Roberta Hirscha i Marka Stępy, nie pochodzą z dorobku konferencyjnego i stanowią rodzaj wstępu do całości publikacji. Są to całkowicie nowe ujęcia tej problematyki, z którymi wytrawni amatorzy gdyńskiego modernizmu zapewne chętnie się zapoznają. Zarówno im jak i tym, do których wydawnictwo to trafiło po raz pierwszy życzymy ciekawej i pouczającej lektury.

Nie możemy też zmarnować tej okazji by zaprosić wszystkich Państwa na 9. Międzynarodową Konferencję Naukową „Modernizm w Europie, modernizm w Gdyni”, która odbędzie się w dniach 21 – 23 września 2023 roku. Jako że jej przedmiotem będzie architektura modernistyczna obiektów służących różnym celom publicznym, w tym również edukacji, miejscem spotkania będzie aula główna Uniwersytetu Morskiego w Gdyni przy ul. Morskiej. Serdecznie zapraszamy.

Maria Jolanta Sołtysik
Redaktor Naukowy

Marek Stępa
Przewodniczący Zespołu Redakcyjnego

From editors

Dear Readers,

The eighth volume of our post-conference publication of a thirteen-year tradition is now in your hands. The publication features articles presented during the eighth edition of the International Scientific Conference „Modernism in Europe – Modernism in Gdynia“, held on September 23-25, 2021. The venue, as usual, was the largest auditorium of the Pomeranian Science and Technology Park in Gdynia-Redłowo, and, also as usual, the speakers were eminent and acknowledged experts on the history of architecture from all over Poland and Europe, including those particularly focused on modernist architecture in their work. Among them were also many passionate young researchers at the outset of their academic careers. At this point, it would again be appropriate to use the phrase „as usual“ to recount the composition of the audience, which included an ever-growing group of modernism enthusiasts from all over the country, with local fans of Gdynia and Gdynia architecture being the most numerous.

The leading theme of the eighth conference, as well as of this eighth volume of the „Modernism in Europe – Modernism in Gdynia“ series, was industrial and port architecture. Even though the subject seems fundamentally significant for the 20th century architecture, it has barely appeared in our publications so far. Now, we would like to make up for this omission. In this volume you will find both a general article on preservation of industrial and technical heritage in the world, and ones related to preservation and protection of selected historical production facilities of various industries and accompanying housing estates. There is also a wide panorama of the railway, municipal, exhibition, garage and storage architecture across Europe and, as it turns out, it is not only not monotonous, but actually fascinating. Two important articles are devoted to the history and architecture of the port of Gdynia, and several others to its municipal and port infrastructure facilities. They will certainly constitute a real treat for readers living in Gdynia. Another interesting text is devoted to a rather unusual attempt to industrialise house building, undertaken even before the proliferation of large-panel system. In addition, the publication includes several papers slightly off the main theme of the current edition. They were included due to the very interesting approach to the subject, adopted by the authors. Particularly noteworthy in this group are: Professor Ivo Hammer's article reflecting on the role and position of the conservation profession, and Professor Massimo Preite's article on the new Italian industrial cities of the 1930s.

A very important novelty of the eighth volume of our series is the fact that, for the first time, each of the articles was anonymously reviewed by one of our experts, a list of whom you will find on page 4.

We would also like to draw your attention to the fact that the publication begins with three articles presenting general themes related to Gdynia modern architecture - both of the port and of the city. These texts, written by Maria Jolanta Sołtysik, Robert Hirsch and Marek Stępa, do not constitute conference materials but serve as an introduction to the publication as a whole. They present an entirely new approach to the issue, which is bound to be appreciated by the connoisseurs of Gdynia's modernism. We wish both them, as well as those receiving this publication for the first time an interesting and informative read.

We also cannot miss the opportunity to invite you all to the 9th International Scientific Conference in the „Modernism in Europe – Modernism in Gdynia“ series, to be held in Gdynia on September 21-23, 2023. This time the conference will focus on modernist architecture of public buildings, including education facilities, and therefore the venue will be the main auditorium of the Gdynia Maritime University in Morska Street. Please feel invited to take part in our event.

*Maria Jolanta Sołtysik
Scientific Editor*

*Marek Stępa
Head of Editorial Team*

■ ***Spis treści / Table of Contents***

Spis treści Table of Contents

Ikony architektury portu w Gdyni – styl i struktura Icons of Gdynia port architecture – their style and structure <i>Maria Jolanta Sołtysik</i>	11
Ochrona i konserwacja architektury modernistycznej Gdyni – niektóre kierunki obecnych działań Preservation and maintenance of modernist architecture of Gdynia – chosen directions of current activities <i>Robert Hirsch</i>	29
Komu gdyński modernizm zawdzięcza przetrwanie II wojny światowej? The survival of modernist architecture in Gdynia over World War II – who do we owe it to? <i>Marek Stępa</i>	41
PRZEMYSŁ INDUSTRY	
1. Ochrona dziedzictwa przemysłu i techniki Protection of industrial and technological heritage <i>Piotr Gerber</i>	60
2. Ivrea i nowe włoskie miasta przemysłowe w latach 30. XX wieku Ivrea and the italian industrial new towns in 1930s <i>Massimo Preite</i>	70
3. Uwarunkowania technologiczno-lokalizacyjne adaptacji modernistycznych obiektów przemysłowych na wybranych przykładach z Polski i Chorwacji Technological and location conditions for adaptation of modernist industrial facilities on selected examples from Poland and Croatia <i>Bartosz M. Walczak, Antonio Nevešćanin</i>	78
4. Fabryka Tomasa Bata w Zlinie: od rodzinnej manufaktury do miasta zrównoważonego Architecture of Tomas Bata's factory in Zlin: from a family manufactory to a sustainable city <i>Szymon Opania</i>	88
5. Światowe dziedzictwo modernizmu w wybranych realizacjach obiektów przemysłowych zakładów Tomasa Bata The world heritage of modernism in selected realizations of industrial facilities of Tomas Bata's plants <i>Magdalena Opania</i>	98
6. Domy kopułowe przy ul. Ustrzyckiej w Warszawie. przyczynek do modernistycznej idei prefabrykacji i masowej produkcji domów mieszkalnych Dome houses in Ustrzycka Street in Warsaw. Contribution to the modernist idea of prefabrication and mass production of residential houses <i>Artur Zaguła, Anna Jaruga-Rozdolska</i>	108
7. Na Wschodzie nie bez zmian. Targi Lewantyńskie a modernizm telawiwski i model nowego społeczeństwa Nothing Quiet on the Eastern Front: Levant Fair, Tel Aviv Modernism, and the Model of a New Society <i>Artur Tanikowski</i>	120
8. Architektura i budownictwo na Wystawie Przemysłowo – Rzemieślniczej w Gdyni i Targach Gdyńskich (1935-1937) Architecture and Construction at the Industry and Craft Exhibition in Gdynia and Gdynia Fair (1935-1937) <i>Weronika Szerle</i>	130
9. Dorobek budowlany przedsiębiorstw miejskich międzywojennej Warszawy The Building Achievements of the Municipal Enterprises of Interwar Warsaw <i>Małgorzata Rozbicka</i>	146
GDYNIA GDYNIA	
1. Budowa portu w Gdyni 1920-1939: „kształt rozwartych palców ręki, władczo wyciągniętej ku morzu” Building of the Port of Gdynia 1920-1939: “the shape of an open hand directed masterfully to the sea” <i>Maria Jolanta Sołtysik</i>	158
2. Powojenny rozdział w historii architektury i zagospodarowania portu gdyńskiego A post-war chapter in the history of architecture and development of the port of Gdynia <i>Anna Orchowska-Smolińska</i>	176
3. Architektura budynków Polskiego Monopolu Tytoniowego w dwudziestoleciu międzywojennym Architecture of the buildings of the Polish Tobacco Monopoly in the interwar period <i>Michał Pszczołkowski</i>	188

4. Niepozorne dziedzictwo – budynki przedwojennego Zakładu Wodociągów i Kanalizacji miasta Gdyni na wybranych przykładach
Inconspicuous Heritage – Pre-war Gdynia Water and Sewerage Company Buildings Based on Selected Examples
Marcin Szerle **198**
5. Elektrownia „Gródek II” w Porcie Gdyńskim na tle dziejów rozwoju sieci energetycznej Gdyni i Polskiego Pomorza
„Gródek II” power plant in the Port of Gdynia in the context of the history of the development of the power grid in Gdynia and Polish Pomerania
Karol Gieldon **212**
6. Zakład Gazowy w Gdyni. Nowoczesna technologia w nowoczesnej architekturze
The Gas Plant in Gdynia. Modern technology in modern architecture
Alina Limańska-Michalska **222**
7. Architekt Andrzej Frydecki: przystanek Gdynia na trasie Lwów-Śląsk-Wrocław
Architect Andrzej Frydecki. Gdynia stop on the route Lviv-Silesia-Wrocław
Joanna Majczyk **232**

EUROPA EUROPE

1. Towarzystwo badawcze RFG i ergonomia w niemieckiej architekturze okresu międzywojennego
RFG and ergonomics in architecture in interwar period
Jadwiga Urbanik **242**
2. Modernizm w Wenecji po 1945 roku - kreacja, kontynuacja, kontrast i rekompozycja historycznej struktury
Modernism in Venice after 1945 - creation, continuation, contrast and recomposition of historical structure
Piotr Fiuk **254**
3. Garaż Rady Komisarzy Ludowych w kompleksie zespołu „Kommunar” w Charkowie – zabytek ukraińskiego konstruktywizmu. Historia i współczesność
Garage of the People’s Commissars’ Council in the “Kommunar” complex in Kharkiv – architectural monument of Ukrainian Constructivism. History and present
Aleksander Buriak, Mariia Rusanowa **266**
4. Kompleks UNESCO w Paryżu: kontrowersje wokół budowy i spojrzenie współczesne
UNESCO Complex in Paris: Controversies and Contemporary Opinions
Monika Trojanowska **274**
5. Garaże i parkingi w służbie nowoczesnego stylu życia
Garages in the Service of Modern Life Style
Petr Vorlík **280**
6. Modernistyczne zabytki kolejnictwa na terenie Warszawy – wybrane przykłady
Modernist railway monuments in Warsaw – selected examples
Jakub M. Andrzejewski **290**
7. Mózg i ręka: konserwator-renowator zabytków jako badacz i pracownik fizyczny. Metodologiczne i technologiczne aspekty ochrony zabytkowych powierzchni architektonicznych - w tym modernizmu
Brainwork and handwork: the conservator-restaurator as researcher and manual worker. Methodological and technological aspects of the preservation of historical architectural surfaces including the modernism
Ivo Hammer **298**
8. Słowo architekta. Historia mówiona a dziedzictwo powojennego modernizmu w Polsce
Architect’s word. The oral history and the heritage of post-war modernism in Poland
Błażej Ciarkowski **316**
9. Architektura w służbie nauki pisania i czytania, pobożności i tożsamości: litewskie szkoły parafialne w USA
Architecture for Literacy, Piety and Identity: Lithuanian Parochial Schools in the USA
Liutauras Nekrošius **324**

Fotorelacja z 8. międzynarodowej konferencji naukowej Modernizm w Europie – modernizm w Gdyni: Architektura przemysłowa, portowa i miejska, która odbyła się w Gdyni w dniach 23-25 września 2021 r.
report from the 8th international scientific conference Modernism in Europe – modernism in Gdynia: Industrial, port and urban architecture, which took place in Gdynia on September 23-25, 2021 **335**

Modernistyczna architektura przemysłowa Gdyni na fotografiach
The modernist industrial architecture of Gdynia in the photos **343**
Bartłomiej Ponikiewski

